

Muziek van Bach – muziek voor ‘mensen van goede smaak’?

Luuk Schuurman

In tegenstelling tot wat u misschien zou verwachten, is mijn muzikale relatie tot Bach niet altijd ‘liefde op het eerste gezicht’ geweest. Had u dus een lofrede verwacht op ome Johann, dan moet ik u teleurstellen. Toch roept die eerlijkheid misschien wel bepaalde gedachten bij u wakker. Daar hoop ik in ieder geval op, en ik wil deze keer dus nadenken over de ‘reis’ die je af kunt leggen met Bach. Wat vraagt dat van de luisteraar, en wat levert het op?

Mijn eerste actieve kennismaking met de muziek van Bach was tijdens een orgelconcert in Hasselt. Een paar weken eerder had ik in diezelfde kerk mijn allereerste orgelconcert bezocht. Op het programma stond toen een flinke voorraad bewerkingen op psalmen en geestelijke liederen, aangevuld met wat tophits uit de muziekgeschiedenis. Ik was enthousiast geworden, dus twee weken later ging ik – vol verwachting klopte mijn hart – weer naar een concert in diezelfde kerk. Dit keer bleek het een programma te zijn met muziek van Bach en tijdgenoten. Ik herinner nog dat mijn muzikale oriëntatie tijdens het concert totaal zoek was. Er was één stuk met veel vlugge nootjes, dat vond ik wel mooi. Maar voor de rest had ik geen idee waar ik naar geluisterd had.

Tegenwoordig is Bach voor mij zonder twijfel één van de meest geniale componisten die ooit bestaan heeft. De herinnering aan dat concert roept dus fascinerende vragen op.

Hoe is zo’n ontwikkeling gelopen? Kan het zo zijn dat je voor bepaalde muziek inderdaad een smaak moet ‘ontwikkelen’? Terugblikkend is dat laatste volgens mij zeker mogelijk, en is de uitspraak ‘over smaak valt niet te twisten’ eigenlijk een dooddoener. Smaak is niet altijd iets wat je nou eenmaal hebt of niet, maar ook iets wat zich vormt. Daar is onderzoek naar gedaan, maar bovendien zie ik het om mij heen gebeuren. ‘Smaak is aangeleerd’ kan vreemd klinken, maar bevat volgens mij een kern van waarheid.

Is er dan nog wel een objectief waardeoordeel te geven over wat ‘goede smaak’ en ‘slechte smaak’ is? Concreet gezegd: is de muziek van Bach inderdaad beter dan andere soorten muziek, of is die voorkeur alleen een kwestie van wat je is aangeleerd?

Dat onderscheid is denk ik zeker wel te maken. Het heeft iets weg van het onderscheid willen maken tussen dure, geïmporteerde wijn, of goedkope wijn uit de supermarkt. Een leek (zoals ik) proeft daarin amper verschil. Maar iemand die zijn leven lang bezig is in de wijnhandel, onderscheidt een gelaagdheid waarvoor de leek geen vaardigheden heeft ontwikkeld – iets wat de leek overigens niet eens kwalijk genomen kan worden. Zo kan het ook werken met muziek.

Daaruit zou je de conclusie kunnen trekken dat er onder luisteraars dus bekeerden en heidenen zijn, mensen die het licht wel gezien hebben – of doen alsof - en anderen die in het duister wandelen. Maar in die conclusie ben ik denk ik eerder voorzichtiger geworden, dan stelliger. Al was het alleen al omdat ik zelf tot de zogenaamde onbekeerden heb behoord, zoals ik in mijn inleiding heb laten zien. Ik ervaar Bach tegenwoordig als rijke muziek, terwijl ik de makkelijker in het gehoor liggende muziek oppervlakkig vind. Ooit was dat andersom: Bach was ingewikkeld, ontoegankelijk en ik hield juist van muziek waarbij je meteen wist waar je aan toe was.

Sommige muziek kan daadwerkelijk moeite kosten voordat je het waardeert. Dat geldt overigens niet alleen voor Bach, maar net zo goed voor andere (klassieke) muziekstijlen waar je nog niet vertrouwd mee bent. Er is altijd een spanning tussen iets wat je smaak nou eenmaal niet is, en iets waar je smaak nog niet voldoende voor ontwikkeld is. Bovendien kan het omgekeerde ook het geval zijn; soms kun je ineens verrast zijn hoe bepaalde 'oppervlakkige' muziek je kan raken, terwijl je er bij voorbaat cynisch over was.

Bij de muziek van Bach, vooral bij zijn kerkmuziek, is er bovendien absoluut sprake van barrières. In de tijd van Bach lag zijn kerkelijke muziek veel dichterbij de wereldlijke muziek van zijn tijd. Die stap is voor ons minder makkelijk gemaakt. Bovendien zijn de teksten van zijn cantates allemaal in het Duits; dat is voor lang niet iedereen gemakkelijk te volgen.

En ook de liederen die voor Bach inspiratie vormden, zijn lang niet meer gemeengoed zoals dat vroeger was. Bij dit alles kan het je luisterervaring helpen wanneer je meer weet over achtergronden van Bach zijn muziek.

Tegelijk – nu heb ik genoeg advocaat van de duivel gespeeld – heeft de muziek van Bach ook altijd iets in zich van een meegenomen wórd. Als je er voor openstelt, gebeurt er – mits goed uitgevoerd – op bepaalde momenten ook echt iets. Daar kan ik veel over schrijven, maar dat is ook iets wat je pas gaat zien als je het door hebt, om met een andere Johan, namelijk Cruijff, te spreken.

Die weerbarstigheid van de muziek van Bach is iets wat mij zowel kan frustreren als fascineren, en het zorgt er in ieder geval voor dat ik niet los kom van zijn muziek. Want ook al weet ik intussen veel meer dan de gemiddelde luisteraar, ook voor mij is er een blijvende zoektocht naar de betekenis van zijn muziek, wat met vallen en opstaan gebeurt. Heel af en toe krijg je dan het idee dat je op het goede spoor zit, dat puzzelstukjes ineens op hun plek vallen. Momenten die soms ook ineens weer weg kunnen zijn. Maar tegelijk zijn die glimpjes de zoektocht en weerbarstigheden meer dan waard!

Dit jaar gaan we op reis met Bach. Wat je startpositie ook is: ga die reis aan. Weet dat dat ook van jezelf iets vraagt: het is een ontdekkingsreis, dat gaat niet zonder slag of stoot. Maar neem dan ook maar van mij en al die andere mensen, aan dat het een reis is die het waard is om af te leggen. En hoe 'ver' je dan ook al gevorderd bent in die reis, er zijn altijd nieuwe dingen te ontdekken bij Bach. Succes!

SMAAK IS NIET ALTIJD IETS
WAT JE NOU EENMAAL HEBT
OF NIET, MAAR OOK IETS WAT
ZICH VORMT.

